



TRUMP YÖNETİMİNDEKİ AMERİKA'DA SİYASET VE RASYONELLİK

ABD YÖNETİMİNDE “KİM RASYONEL, KİM DEĞİL” GİBİ SORULARA SAHAYI VE AKTÖRLERİ İYİ ETÜT ETMEDEN VERİLEN NAZARİ, SATHİ CEVAPLAR YANILTICIDIR. ABD’Lİ AKTÖRLERİN RASYONELLİĞİ DEYİNCE ONLARIN HANGİ RASYONELLİK FORMUNA, YANİ KARAR ALMA BİÇİMİNE UYGUN HAREKET ETTİĞİ ANLAŞILMALIDIR.



Tuncay Kardaş

tuncaykardas@hotmail.com

Bir ülkede siyasi aktörlerin karar verme aşamasında her daim “rasyonel” saiklerle hareket ettiği varsayımı, Türkiye’deki akademik ve popüler çevrelerde oldukça yaygındır. Ancak “Trump yönetiminde rasyonel aktörler kim?” sorusuna cevap vermek kolay değildir. Bunun sebebi Trump yönetiminde “rasyonel aktörlerin” bulunmaması değil elbette. Sanılanın aksine Trump yönetiminde pek çok rasyonel aktör mevcuttur. Ancak bu kişiler bildiğimiz anlamın dışında rasyonel aktörlerdir.

Rasyonel Olmak

Türk Dil Kurumu’na göre “rasyonel olmak”, akla uygun, aklın kurallarına dayanan, ölçülü, ussal ve hesaplı olmak anlamına geliyor.

Bu tanım açıklayıcı ancak eksik bir tanım. Max Weber’in çalışmalarında gösterdiği gibi sosyal bilimlerde birden fazla rasyonellik çeşidi bulunuyor ve rasyonel olma hali birden fazla anlam içerebilir. Weber’in formel (analitik) ve öznel rasyonellik biçimleri arasında yaptığı hassas ayırım, bizim için de bir başlangıç noktası olabilir. İdari yapılarda “formel rasyonellik”, beşeri zafiyet ve önyargıları terk ederek sistematik, tutarlı ve doğru bir hesaplama maliyeti az, faydası çok davranış ve politikaları tayin etmek anlamındadır. Pek çok aktörün uygulamak istediği ancak psikolojik, bilişsel vb. sebeplerle yetersiz kaldıkları bir rasyonellik biçimi bu. “Öznel rasyonellik” ise, Weber’in tanımıyla hesap edilemez olan inanç, görüş ve metafizik amaçlara uygun davranmak demektir.

Weber’in bu önemli ayırımına ek başka rasyonellik biçimleri de var.



ekonomik rasyonellik biçimleri bildik anlamda (formel) rasyonel davranışlar olarak görünmeyebilir ancak bunlar kendi içinde gayet tutarlı ve istikrarlı kararlardır.

Örneğin, ABD'li yetkililer Türkiye gibi NATO üyesi bir müttefiki kaybetmek pahasına PYD/YPG'nin PKK terör örgütüyle bağlantılarını görmek istemeyebilir. ABD'nin bu davranışı elbette formel rasyonel bir davranış değildir. Ancak bu davranış ekonomik, politik ve öznel rasyonellik biçimlerine uygun bir davranıştır.

Suriye'den Çekilme Kararı

Bu perspektifle Trump'ın Suriye'den çekilme kararını değerlendirelim. ABD'nin sahada bir vekil marifetiyle (PYD/YPG) ve az bir kaynakla (bin asker) Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'e hakimiyetine mani olma fırsatını Suriye'den çekilmek suretiyle kaçırdığını düşünmek formel rasyonellik içinde anlamlı gelebilir. Ancak bu saikler, Trump'ın çekilme kararının sebebini ve arka planını açıklamaz. Trump'ın çekilme kararı 1986'dan beri savunduğu dünya görüşünden bağımsız verdiğini düşünmek çok zordur. Müttefikleri dahil pek çok dünya ülkesinin her fırsatta ABD'yi sömürdüğü ve Amerikalı yönetici bürokratların da buna bile isteye alet olduğu inancı Trump ve yakın ekibinde doktrin seviyesinde güçlüdür. Benzer şekilde, Trump'ın askerleri Suriye'den çekip eve geri getirmeyi becerebilen "müşfik ve milli lider" olarak iç siyasette kabul görme ihtiyacı, kararın arkasındaki asıl motivasyondur. Kısaca ister karakter psikolojisi ister bilişsel saiklere dayansın, Trump'ın karar verme tarzı sanıldığından daha kompleksdir.

Trump yönetimi düzensizlik ve kaos içinde karar almaktadır. Yönetim, düşünsel ve politik açıdan tutarlı kararlar almakta zorlanmaktadır. Mevcut yönetimi tutarlı stratejik tercihlere götürecektir ve akıl insanları rasyonel kararlara ulaşacak bir "Durum

Politik rasyonellik, kar-zarar hesabı yaparken ortaya çıkan sınırlı zaman ve kaynak gibi engelleri veya çevrenin siyasi desteğini kazanmak gibi bedelleri de hesaba katmak demek. Öte yandan ekonomik rasyonellik biçimi de var ki; umulan faydayı en üst seviyeye çıkarmak ve bunu yaparken hasıla-maliyet dengesini gözeterek adım atmak anlamına geliyor.

Formel rasyonellik; yani hassas bir muhakeme süreci sonunda kararların alındığı fikri, tatbik edilmesi en zor davranış biçimidir. Ekonomik rasyonellik ile politik rasyonellik arasında geçişler olabiliyorken, öznel rasyoneller için başka biçimlerde düşünmek ve davranmak çok zor. Formel rasyonellik üç sebeple maluldür;

- Birincisi, rasyonel hesap yapmak en nihayetinde bir beceri işidir, lider/karar verici yetersizlikler veya çeşitli kişisel-duygusal sebeplerle bunu başaramayabilir.
- İkincisi, bu süreçte aktör yetkin olsa da bazen ideolojik, örgütsel veya bilişsel engeller buna manidir ve aktör rasyonel hesap yapmayı istediği halde bundan aciz kalabilir.
- Üçüncüsü, bazı insanlar/kurumlar formel rasyonel davranışları tercih etmeyebilir ve kararlarını farklı sebeplerle dayandırabilir.

Alınan kararlar pek tabii farklı rasyonellik formlarında da ortaya çıkabilir. Bu itibarla en çok karşımıza çıkan politik ve

ABD Başkanı Trump'ın Suriye'den asker çekme kararına Erdoğan'la yaptığı telefon görüşmesi neticesinde ulaşması, fakat sonrasında gayri ciddi bir mektupla tehditler savurması öznel rasyonelliğine örnektir.

Odası" vasatı da yoktur. Trump yönetiminde formal rasyonellik sınırlarında karar alan aktör bulmak çok zordur. Yönetimdeki her aktör kendine rasyoneldir. Beyaz Saray'ın kaotik ortamına düzen getirmek isteyen bir kaç teşebbüs olsa da (Kelle, Mattis, Bolton) bunlar bizzat Trump tarafından görevden alınmıştır. Kadrosu sürekli değişen ve kaotik/düzensiz karar alma mekanizmalarına sahip yönetimlerde rasyonellik biçimlerini tespit etmek aktörlerin görüş ve davranışlarına odaklanmaktan geçer.

Rasyonellik Tipolojisi

Günümüz ABD yönetiminde etkili aktörlerin listesi ve rasyonellik tipolojisi şu şekilde özetlenebilir:

▪ Donald J. Trump (Ekonomik, öznel ve politik rasyonel)

Suriye'den asker çekme kararına Erdoğan'la yaptığı telefon görüşmesi neticesinde ulaşması, fakat sonrasında gayri ciddi bir mektupla tehditler savurması öznel rasyonelliğine örnektir. Baskılar sonucu Suriye'de bir miktar asker buldurmaya karar vermesi ve bunun sebebinin

de Suriye'deki petrol rezervlerini elde tutmak olarak ilan etmesi ekonomik rasyonelliğine örnektir. Erdoğan'ı 12 Kasım'da Beyaz Saray'da ağırlayıp ikili görüşmeye -teamüllere aykırı şekilde- Türkiye karşıtlığı ma-lum kıdemli beş Cumhuriyetçi Senato üyesini (Joni Ernst, Jim Risch, Rick Scott, Lindsey Graham, Ted Cruz) dahil etmesi politik rasyonelliğine örnektir. Bu sürpriz Erdoğan-senatörler buluşmasını tam da azil sürecinin başladığı güne denk getirmesi, yine Trump'ın politik rasyonelliğini göstermesi açısından manidardır. Trump, Taliban temsilcilerini 11 Eylül'ün yıldönümünde Camp David'de barış görüşmeleri için ağırlama-yı düşünecek kadar pervasız bir ekonomik rasyoneldir (Bolton bu davete karşı çıktığı için yönetimle yollarını ayırmıştı).

▪ Jared Kushner (Öznel rasyonel)

Trump'ın damadı ve aynı zamanda dış politika danışmanı. Özelde Netanyahu genelde İsrail devlet politikalarının Beyaz Saray nezdinde en ateşli savunucusu. Yakın çalışma ekibine kendisi gibi İsrail yanlı isimleri (mesela Adam Neumann) seçmesi açısından da

Türkiye'nin ekonomik rasyonelliğe açık bir Trump'la bizzat müzakere etmesi evladır. Ancak Trump için ticaret siyasetten önce geldiğinden politik hesapları havale ettiği ve Cumhuriyetçi Parti'nin kıdemli vekil ve senatörlerinin etkisini hesaba katmak gerekir.

öznel rasyonel olarak değerlendirilebilir.

▪ Stephen Miller (Öznel rasyonel)

Alt-right (alternatif sağ) hareketinin Steve Bannon'dan sonra Beyaz Saray'da kalan son ve en etkili temsilcisi. Trump yönetiminin göç ve özellikle Müslüman karşıtı tasarruflarının baş mimarı.

▪ Rusya Gulliani (Ekonomik rasyonel)

Trump'ın avukatı ve gerektiğinde iç ve dış politika özel temsilcisi. Trump'ın isteği üzerine Amerika'nın AB büyükelçisi Gordon Sondland ile birlikte sonradan azil soruşturmasına sebebiyet verecek olan Ukrayna skandalına imza atması, görev skalasının genişliğini gösteriyor. Ukrayna skandalı, yeni korsan ABD dış politika yapım sürecine iyi bir örnektir.

▪ Cumhuriyetçi partinin kıdemli temsilcileri- Jim Risch, Rand Paul, Rick Scott, Lindsey Graham, Mitch McConnell vb. (Ekonomik ve politik rasyonel)

ABD seçmeni nezdinde siyasi gücünü kaybetmemek adına Trump'ı dizginlemek şöyle dursun, onun otoriter-faşizan politikalarına çanak tutarak ABD siyasi sistemini derin anayasal bir krize soktukları için ekonomik rasyoneller. Ancak Trump'ın hilafına ABD'nin geleneksel dış politikasını (özellikle Rusya ve Türkiye karşıtlığı, YPG'nin avukatlığı gibi) demokrat Kongre üyeleriyle paylaştıkları için de politik rasyoneller.

▪ Robert O'Brien (Öznel rasyonel)

Milli güvenlik danışmanı. Mike Pence'in aile dostu, muhafazakar avukat. Rahip Brunson davasında ABD nezdinde Türkiye'ye baskı yapan ekibin başındaki isimlerden.

▪ Koch Biraderler (Öznel ve ekonomik rasyonel)

Trump'a 2016 seçimlerinde yüklü miktarda parasal ve or-



ganizasyonel destek sağlayan dolar milyarderleri aile. Mercerler ve Sheldon Adelson gibi diğer milyarderlerle birlikte Amerikan aşırı sağının on yıllardır hamiliğini üstlenen bu aileler, 2020 seçimlerinde de kritik rol oynamaya aday.

■ Mike Pompeo (Öznel ve politik rasyonel)

Kansas vekilliği yapmış, Çay Partisi hareketinin Beyaz Saray'daki ayak izi. Petro-kimya milyarderleri Koch biraderlerin Beyaz Saray'daki temsilcisi. Eski bir asker ve Soğuk Savaş dönemi uluslararası sisteminin muhafazakar savunucusu. Kansas'ta 2016 Cumhuriyetçi Parti başkan adaylığı ön seçimlerinde Trump'a açıkça otoriter diyebilecek kadar sözünü sakınmadığı için politik rasyonel. Suriye'de Türkiye karşıtlığını en üst perdeden dile getiren siyasetçilerden. Trump'ı yeterince Hristiyan bulmayan, masasında her daim açık bir İncil buldu-ran ve kendi dindarlığını ABD siyasetinin parçası haline getirebildiği için de öznel rasyonel. Pompeo için Trump, İncil'de adı geçen ve Yahudileri Pers kralından kurtaran Kraliçe Ester'in dünyaya gelmiş modern hali.

■ Mike Pence (Öznel ve politik rasyonel)

Başkan yardımcısı. Trump'ın danışmanı olan evanjelik kanaat önderleri Tony Perkins ve Franklin Graham gibi isimlerin yanında Hristiyan sağın ABD siyasetindeki en üst düzey temsilcisidir. Karısı yanında yokken ofisinde başka kadınlarla buluşmayı reddedecek kadar dindar olduğu için öznel rasyonel. Dini kesimlerin siyasi temsilciliğini gururla yürüten Pence, Rahip Brunson'un da en büyük destekçisiydi. Amerikan Anayasasında 25. yasa değişikliğinin 1. bölümüne göre azil durumundaki Başkan Trump'ın yerine geçebilecek kadar kendinden emin kıdemli siyasetçi. Ukrayna skandalında ön olacak kadar pervasız, YPG savunu-



ABD Temsilciler Meclisi İstihbarat Komitesi Başkanı Adam Schiff, Donald Trump'ın azil süreciyle ilgili soruşturmayı yürüten komitenin hazırladığı raporun Aralık'ta başında Adalet komitesine teslim edileceğini bildirdi.

culuğunu gerektiğinde Türkiye ile mutabakat imzalayarak terk edebilecek kadar oportünist politik rasyonel.

Türkiye Ne Yapmalı?

Yukarıda kısaca izahatı yapılan isimlerin Türkiye'de yeterince tanınmaması, bırakın sosyolojik özelliklerini politik görüş ve pozisyonlarının dahi bilinmemesi ciddi bir ihmaldir. ABD'li aktörleri rasyonel olmamakla suçlamak herhangi bir fayda getirmeyeceği gibi Amerikalı karar vericilerin hangi süreç ve sebeplerle nasıl karar aldıkları gibi önemli bir konuyu da görmezden gelmeye yol açmaktadır.

Yukarıdaki isimlerin etrafında rasyonellik tartışmasını bir bütün olarak düşündüğümüzde karşımıza şöyle bir tablo çıkıyor. Politik rasyonellerin karar alma veya kararlardan vazgeçme biçimleri içerde ve dışarda kazandıkları/kaybettikleri siyasi desteğe bağlı gelişir ve mecbur kaldıkları siyasi koalisyonlar içinde şekillenir. Ekonomik rasyoneller fikir ve tutumlarını kolay ve hızlı değiştirebilirken, öznel rasyoneller kararlarında inat ve sebat eden aktörler olacaktır.

Bu minvalde Türkiye'nin ekonomik rasyonelliğe açık bir Trump'la bizzat müzakere etmesi evladır. Ancak Trump için ticaret siya-

setten önce geldiğinden politik hesapları havale ettiği yakın ekibi ve Cumhuriyetçi Parti'nin kıdemli vekil ve senatörlerinin etkisini hesaba katmak gerekir. Çünkü Trump'ın ekonomik rasyonellik temelinde aldığı kararlar önce kendi partisinin sonra da Demokrat Parti'nin politik rasyonelliğine takılmaktadır.

Trump'ın Türkiye ile ilgili kararlarında artık azil sürecinden bağımsız davranması çok zordur. Trump azil soruşturmasında gittikçe köşeye sıkıştığı için özellikle Senato içi siyasi dengeleri gözetmek ve kendi lehine çevirmek zorundadır. 2020 seçimlerine vaatlerini gerçekleştiren lider olarak girme arzusu ve azil soruşturmasında dikkatleri başka yerlere çekme gayreti (kısa vadeli bir siyasi hesap, yani politik rasyonellik) ön plana çıkacaktır.

Özetle, ABD yönetiminde "kim rasyonel, kim değil" gibi sorulara sahayı ve aktörleri iyi etüt etmeden verilen nazari, satih cevaplar yanıltıcıdır. ABD'li aktörlerin rasyonelliği deyinince onların hangi rasyonellik formuna (yani karar alma biçimine) uygun hareket ettiği anlaşılmalıdır. ABD veya başka bir ülke ve aktörlerini formel-rasyonellik içinden değerlendirmek kolayca kaçmaktır. Bu minvalde yapılan değerlendirmeler genelde yanıltıcıdır, sadece bunlara dayanarak dış politika yapmak da kumardır. ❏

"Trump yönetiminde rasyonel aktörler kim?" sorusuna cevap vermek kolay değildir. Bunun sebebi Trump yönetiminde "rasyonel aktörlerin" bulunmaması değil elbette. Sanılanın aksine Trump yönetiminde pek çok rasyonel aktör mevcuttur. Ancak bu kişiler bildiğimiz anlamın dışında rasyonel aktörlerdir.